

PUBLIKACIJOS

L. Hjelsmevo lietuviški laišakai

[Žymus danų kalbininkas, vad. Kopenhagos lingvistinės (glosematinės) mokyklos kūrėjas Louis Hjelslevas (1899–1965), kaip žinoma, yra daug nusipelnęs ne tik bendrajai kalbotyrai, bet ir baltistikai bei lituanistikai. 1932 m. jis paskelbė savo „Baltų studijas“¹, kuriose originaliai aiškino baltų kalbų metatonijos ir dvibalsio *ie* kilmę. 1956 m. „Scando-Slavica“ žurnale išspausdino straipsnį „Latvių – lietuvių tarmių fonetikos etidai“², kuriame išvalgiai nagrinėjo būdingesniausias žemaičių ir kai kurių latvių tarmių (augšzemniekų, latgalių) fonetikos raidos tendencijas.

Lietuvių kalbos L. Hjelslevas pradėjo mokytis Kopenhagos universitete, kur ją dėstė garsus danų lyginamosios kalbotyros specialistas Holgeris Pedersenas (1867–1953). Norėdamas pagilinti šios kalbos mokėjimą, 1921 m. rugpjūčio mėn. jis atvyko į Lietuvą ir rašytojo Juozo Tumo – Vaižganto globojamas gyveno keletą savaičių Veliuonoje, lankėsi Ilguvoje, Jurbarke, Kaune, Sereidžiuje, Vilkijoje ir turbūt Raseiniuose. Kaip matyti iš žemiau skelbiamų laiškų, jau tada jis buvo taip gerai pramokęs lietuvių kalbos, jog galėjo gana taisyklingai lietuviškai rašyti.

Iš tų laiškų taip pat matyti, kad L. Hjelslevas, viešėdamas Lietuvoje, rinko medžiagą lietuvių kalbos akcentologijos tyrinėjimams ir manė parengti stambesnę šios srities darbą, galintį „atnešti mokslui rezultatų“. Mokslinių konsultacijų tokiam darbui jam žadėjo suteikti ir K. Būga, su kuriuo susipažino Kaune (veikiausiai vos tik atvykęs į čia iš Danijos ir J. Tumo – Vaižganto tarpininkaujamas). Su K. Būga jis tikėjosi susirašinėti grįžęs į Kopenhagą, tačiau nei jo laiškų K. Būgai, nei K. Būgos laiškų L. Hjelslevui ligi šiol dar nepavyko aptikti.

Lietuva ir ypač jos žmonės L. Hjelslevui paliko neišdildomą įspūdį. Todėl jis, grįžęs į savo gimtinę, ėmėsi rašyti apie Lietuvą gražius straipsnius ir net populiarias knygeles. 1930 m. Kopenhagoje pasirodė jo 14 psl. brošiūrėlė „Lietuvių tauta ir jos kalba“ (Det litauiske Folk og dets Sprog), kurioje jis rašė apie Lietuvos geografinę padėtį, lietuvių kalbos senumą ir jos reikšmę kalbotyrai, apie lietuvių tautosakos ypatybes.

L. Hjelslevui Lietuva taip patiko, jog jis netgi norėjo čia persikelti dirbti. Tuo tikslu 1923 m. lapkričio 7 d. jis lietuviškai parašė Kauno universitetui laišką (adresuotą turbūt tuometiniam Humanitarinių mokslų fakulteto dekanui M. Biržiškai)³, kuriame siūlėsi dėstyti kalbotyros dalykus. Tas laiškas buvo svarstytas 1923 m. lapkričio 22 d. Humanitarinių mokslų fakulteto Tarybos posėdyje, tačiau nutarta jo „tuom tarpu į fakultetą nekviesti“, nes „Louis Hjelslevas nemanąs ilges-

¹ Études baltiques. Copenhague, 1932.

² Études de phonétique dialectale dans le domaine letto-lithuanien. – „Scando-Slavica“, 1956, v. 2

³ Šis laiškas nerastas, apie jį sužinome iš čia skelbiamo 1924.V.26 d. laiško, rašyto iš Prahos.

niam laikui dirbti Lietuvoje; jam tik rūpį geriau lietuvių kalbos čionai išmokti ir dirbti pas savus“.⁴

Nesulaukęs atsakymo į savo laišką, L. Hjelmlevas 1924 m. gegužės 26 d. iš Prahos vėl rašė turbūt tam pačiam M. Biržiškai (laiško vokas neišlikęs, todėl galima tikėtis adresatą) dėl galimybės dirbti Kauno universitete. Tačiau fakulteto Taryba, priėmusi nutarimą nekviesti jo dėstyti, sužlugdž nepaprastai gabaus jaunojo mokslininko viltis plačiau įsitraukti į lituanistikos studijas, o gal net iš dalies nulėmė ir jo tolimesnio darbo kryptį. Jeigu L. Hjelmlevas būtų priimtas dirbti į Kauno universitetą, gal šiandien kalbėtume ne apie išgarsėjusią Kopenhagos, o Kauno lingvistinę mokyklą?

Žemiau skelbiami chronologine eile visi ligi šiol LTSR Centriniam valstybiniam archyve (CVA, F. 631, apr. 13, b, 33, 1. 10) ir Vilniaus universiteto rankraščių skyriuje (VUR, 226) rasti L. Hjelmlevo lietuviški laišakai. Skelbiamųjų laiškų nei kalba, nei rašyba netaisyta.

Laiškai J. Tumui

[1]⁵

Veliuona

1921 VIII 20.

Didžiai Gerbiamasis Kunige,

Dabar aš buvau beveik dvi savaites pas kunigą Polonskį⁶. Man buvo labai gera ir malonu gyventi pas jį, o aš manau kad aš jau išmokau daug lietuviškai gyvenant čia. Trečiadienį aš turėsiu dar tik vieną savaitę pirm sugrįžiant Kaunan, o šitoj savaitėj aš labai norėčiau gyventi kitur, jeigu bus galima. Aš jaučiu kad aš negaliu teip ilgai priimti šitą didelį vaišingumą nuo klebono Polonskio, o aš irgi labai norėčiau apsipažinti su kita Lietuvos vieta pirm išvažiuojant. Todėl aš būčiau labai dėkingas, jeigu tamista norėtų pasirūpinti man kitos vietos, kur aš galėsiu gyventi paskutine savaitę.

Su malonu sveikinimu ir dideliu dėkingumu

Tamistos *Louis Hjelmlev*

[2]

Veliuonoj.

1921 VIII 24.

Didžiai Gerbiamasis Kunige Kanauninke,

Aš esu labai dėkingas už Tamstos maloningą laiškėlį ir gerą rekomendaciją, kuri tikrai per daug pagiria manę. Aš niekada neužmiršiu, kaip geri Jūs visi buvote man Lietuvoj.

Kun. Polonskis jau apvadžiojo manę visur šitame krašte prie Niamuno. Mes buvome Ilguvoj, Ž. – Panemunėj, Vilkioj ir Serediuoj, o rytoj mes važiuosim į Jurbarką. Gal aš pasiliksiu ten porą dienų ir tada išvažiuosiu į Raseinius arba Girkalnį. Aš žinau kad kun. Polonskis visais budais nori manę padėti. Aš nusprendžiau sugrįžti Kaunan antradienį, o aš ilgėjau tuomet sutikti su Tamsta ir ypačiškai dėkoti už Tamstos didelį gerumą.

Su malonu sveikinimu

Tamistos *Louis Hjelmlev*.

⁴ Humanitarinių mokslų fakulteto Tarybos posėdžių protokolai, VUR, F. 96.

⁵ Laiško pradžioje J. Tumo užrašyta: *Atsakyta 23/X 19*.

⁶ Kun. Vladas Polonskis klebonavo Veliuonoje apie 1915–1932 metus (G. Adomaičio pateiktais duomenimis, už kuriuos publikacijos skelbėjas yra dėkingas).

Sigrīdsvej 11,
Hellerup .
K Øbenhavn

1921 X 23.

Mielasis Kunige Kanauninke,

Ištīkrūjū aš gēdyjuos kad aš da ne parašiau Tamstai laiškēļ, sugrīžus namo īš Lietuvos. Višā laikā aš nuolat labai ūzīmtas buvau. Vis delto aš labai dēkingas esu ūž tā didelē gerumā kuriā Tamsta man parodei Lietuvoj. Tankiai aš su džiaugsmu ir dēkingumu atsimenu apie savo apsi-stojīmā Lietuvoj; aš niekuomet neužmiršiu kaip gerai visskas man buvo Tamstos tēvynēj. Aš myliu Lietuvā todēļ kad aš mēgstu jos gerus ir vaišingus gyventojus.

O ypatingai aš Tamstā dēkoju ūž Tamstos širdingā priēmīmā, kada aš vos-tik atvykēs Kau-nan da visai svetimas ir nepažīstamas buvau. Dabar atsimenat apie tā visā padējimā, aš manau, kad atvykēs Kaunan aš būtinai visiškai nežinojēs būčiau kā padaryti, jeigu Tamsta nebūtom mane padējēs. O da daugiau: Tamsta mane īvedei, teip sakant, ī tā patį Lietuvus širdj, suteikdamas man progos matyti didelē Veliuonos šventē⁷ ir susitikti su daug įvairių žmoniū. Tamsta vienas atidarei man Lietuvā.

Šiuo būdu ištīkrūjū galima buvo juoracionališkiausia sunaudoti laikā studijoms. Aš daug įdomiū patēmyjimū padariau, ypač apie svarbū o da ne apsklembtai ištyrinētā Lietuvij kalbos kirtj. Dabar tiktai reikia šitā gerā madžiagā apdirbti, o tada aš turiu viltj kad bus galima atnešti mokslui naujū rezultātū šiuo žvilgsniu. Bet nelaimingai aš neturēsiu laiko pabaigti šitā visai nemen-kā darbā anksčiau negu apie Kovo mėnesj. Tuomet aš žinoma pranešiu Tamstai īseigā. Apart to aš manau kad aš susirašinēsiu su profesorium Būga apie šituos dalykus, jis man pažadējo suteikti pagelbos šitam darbui.

Aš irgi labai norēčiau išplatinti Danijoj pažintj apie Lietuvij tautā ir žemē. Taigi aš tik-kā parašiau du straipsniu daniškam laikraščiu ī „Politiken“ apie savo „Ispūdžius īš Lietuvos“. Bet nelaimingai jie buvo dienraščiu perligi ir delto nebuvo priimti. Dabar vienok yra man pažadēta, kad šitie straipsniai su nauju da ne parašytu straipsniu apie Lietuvos dainas ir naujesnē literatūrā bus priimti daniško mėnesinio laikraščio „Tilskueren“ (t.y. „Žiūrētojo“) Vasario arba Kovo mė-nesio numeryje. Šitā darbā daniškai apgarsinus, aš jį lietuviškai īšvertēs Tamstai pasiūsiu.

Pagaliaus aš prašysiu Tamstai kā-nors. Tā paskutinj kartā būdamas pas Tamstā Kaune aš ūžmiršiau susikalbėti su Tamsta apie šitā dalykā, kadangi laiko nebuvo.

Pirmiausia aš norēčiau paklausti Tamstā ar bus galima kad aš Danijoj prenumeruosiu ant „Lietuvos balso“⁸. Aš labai norēčiau prenumeruoti jeigu tiktai nebus Tamstai persunku sutvar-kyti. Jeigu galima, tada prašoma pasiūsti j viršuj apreiktā adresā ir pranešti man kaip ūžmokestis bus sutvarkyta.

Antrasis dalykas yra toks, kad gyvendamas Kaune aš daug lietuviškū knygū nusipirkau, tarp kuriū irgi Tamstos veikalō „Pragiedruliū“ trečiąjā tomā. O man labai gaila buvo, kad pirmas ir antras tomas yra išparduoti, teip kad aš tą pilnā veikalā neturiu. Aš norēčiau paklausti ar galima kad aš nusipirksiū pirmā ir antrā tomā nuo Tamstos, jeigu Tamsta kaipo autorius da kiek nors egzemplioriū turētum. Aš būčiau labai dēkingas, jeigu Tamsta norētum pasistengtj pasiūsti man šitas knygas su kaino pranešimu. Aš manau kad įdomj Lietuvos kultūros įspudj gausiu, skaityda-mas šitā Tamstos veikalā.

⁷ Čia L. Hjelmslevas turbūt turėjo galvoje bažnytinę Žolinės šventę, kurios metu suplauk-davo į Veliuonā daug žmoniū, ypač valstiečių, su nešamais šventinti javais, gėlėmis.

⁸ Buržuazinis nacionalistinis laikraštis, ejęs Kaune 1921 m.

Dabar tiktai prašoma sveikinti visus, kurie buvo man geri Lietuvoj, jeigu Tamsta susitiksite su jais. Aš pasiunčiu daug meilingų minčių iš Danijos į Lietuvą.

Pasilikmi su pagarba Jūsų

Louis Hjeltslev.

[4]

Laiškas M. Biržiškai (?)

Pragoje, gegužio mėn. 26 d. 1924 m.

Didžiai gerbiamasis pone profesoriau,

Žemiau pasirašęs Kopenhagos universiteto magistras – kalbininkas Louis Hjeltslev, su linksmu dėkingumu atsimindamas Tamstos malonumo man apsisojant Lietuvoje rugpiūčio mėnesyje 1921 m., drįstu kreiptis į Tamstą dabar sekančiu dalyku.

Lapkričio mėnesyje (7.d.) pernai metais parašiau laiškėlį Kauno universitetui, prašydamas ar man būtų galimumo prisijungti kaip-nors minėtajan universitetui kaipo kalbiškų dalykų mokytojas. Laiškelis buvo profesoriaus Pedersen'o labai gerai rekomenduotas, bet atsako lig dabar visai negavau. Dabar turėdamas viltį į kitą užsiėmimą, būčiau labai dėkingas, jeigu Tamsta man norėtum privatiškai pranešti, taip greitai kaip tik galima, ar universitetas visai gavo mano laiškėlį, o ar yra tikėtina, kad bus man vietos Kaune.

Šituo laiku studijodamas Čekoslovakijoje prašau pasiūsti atsakymą į žemiau apskelbtą adresą.

Parašau irgi kunigui Tūmui tuopat dalyku.

Pasiliksiu su pagarba

Tamstos *Hjeltslev.*

Adr.: Praha VI, Dittrichova 7, Tchecoslovaquie.

Parengė *Jonas Palionis*

p. t. Pieštāny,
Čekoslovakijoje

1924. VI. 21.

Didžiai gerbiamasis kunige,
Pranešu, kad šiandien gavau Lietuvos universiteto hum. mokslų
fakulteto atsaką į minėtąją laišką,
ir tai noriu tikt šiuomi širdingiausiai
dėkoti Tamstą už Tamstos pagelbą.
Prašom irgi pasveikinti profesorių
Būgą ir jam pranešti mano
dėkingumą.

Liksiu su didžiausia pagarba
Tamstos
Louis Hjelmslev

[5]

p. t. Pieštāny,
Čekoslovakijoje

1924. VI. 21.

Didžiai gerbiamasis kunige,

Pranešu, kad šiandien gavau Lietuvos universiteto hum. mokslų fakulteto atsaką į minėtąją laišką, ir tai noriu tikt šiuomi širdingiausiai dėkoti Tamstą už Tamstos pagelbą. Prašom irgi pasveikinti profesorių Būgą ir jam pranešti mano dėkingumą.

Liksiu su didžiausia pagarba Tamstos

Louis Hjelmslev